TYRKIAS REGIONALE POLITIKK I MIDTØSTENS SKIFTENDE GEOPOLITISKE LANDSKAP

Fire år etter at den arabiske våren brøt ut, er maktbrikkene i det regionale puslespillet fortsatt i endring. Tradisjonelle regionale makter som Egypt, Iran og Tyrkia møter nye konkurrenter som Saudi-Arabia og Qatar. Denne regionale reorganiseringen foregår mens stormakten USA etter 2012 har valgt å legge større vekt på Asia og Stillehavsregionen der deres sikkerhets- og økonomiske interesser vokser.

PINAR TANK

USAS NASJONALE SIKKERHETSSTRATEGI FRA februar 2015 lover et sterkt amerikansk lederskap i Midtøsten, men med et lettere militært fotavtrykk.¹ Dette til tross for at Obamas politikk, omtalt som “leading from behind”, fører til et maktvakuum i Midtøsten som nå fylles av regionale aktører.²

Denne artikkelen spør hvordan det skiftende geopolitiske landskapet i Midtøsten påvirker Tyrkias utenrikspolitiske valg og, som en følge, hva de internpolitiske ringvirkningene blir. Får Tyrkia under Rettferdighet- og utviklingspartiet (AKP) en mer ideologisk drevet utenrikspolitikk grunnet i sunni-islam, eller er det pragmatiske interesser som er hoveddrivkraften bak Tyrkias regionale utenrikspolitikk?

Tyrkias nåværende regionale rolle har blitt be-

stemt av tre faktorer: Landets geostrategiske behov etter den kalde krigen, økonomiske muligheter og identitetsspørsmål. Til tross for at AKP ofte pekes ut som drivkraften bak Tyrkias vending mot Midtøsten, begynte denne prosessen allerede på 1990-tallet under daværende president Turgut Özal, som forsto at Tyrkias såkalte “disengagement politics” mot den arabiske verden ikke lenger var holdbar, og at Tyrkia hadde behov for å markere sin stadige geostrategiske verdi etter slutten på den kalde krigen. Resultatet ble Tyrkias inntreden i Kuwait-krigen (1990-1991) på alliert side.

For Özal var dette en mulighet til å profilere Tyrkia som en regional makt med vedvarende

Fransk kart fra 1920.

relevans for Vesten.³ Økende handel med Midtøsten begynte gradvis under denne perioden.

Med det muslimske, konservative Rettferdighets- og utviklingspartiets (AKP) inntreden i regjering i 2002, ble Tyrkia hyllet utenfra som et eksempel på en vellykket forening mellom islam og en sekulær stat. AKP-regjeringen bygget Tyrkia opp til å bli et regionalt økonomisk maktsenter og et alternativt land til etterfølgelse. Tyrkia var verken som Hosni Mubaraks autokratiske Egypt, det teokratiske Iran eller rentenist-staten Saudi-Arabia. Etter 2005 fikk Tyrkia også sterkere fotfeste i EU gjennom kandidatlandsprosessen. Forsøket på å oppfylle EUs københavnskriteriene for medlemskap resulterte i betydningsfulle demokratiseringstiltak, spesielt med hensyn til militærets rolle og minoritetsrettigheter. Tyrkias “myke makt” økte i takt med de politiske grepene som ble tatt tidlig på 2000-tallet mens tyrkisk kultur, især såpeoperaer, skapte beundring i regionen for det nye Tyrkia.

Fra 2009–2011, ved daværende utenriksminister Ahmet Davuto lu, førte Tyrkia en politikk som gikk under kallenavnet “strategisk dybde”. Landet skulle benytte seg av dets kulturelle, historiske og religiøse fortid for å projisere makt. Davuto lu lanserte en ny doktrine for tyrkisk utenrikspolitikk: “null problemer med naboer”. Doktrinen tok sikte på å øke den regionale handelen og etablere Tyrkia som et nøkkelland i Midtøsten. Flere frihandelsavtaler og liberalisering av visumkrav gjorde at handelen med MØNA (Midtøsten og Nord-Afrika) økte fra 9 milliarder dollar i 2005 til 23,1 milliarder dollar i 2010, en vekst på mer enn 150 prosent.⁴ Særlig viktig var de såkalte “anatoliske tigrene” – små og mellomstore tyrkiske bedrifter som bygget nettverk og drev virksomheter i Midtøsten. Samtidig var Tyrkia i en unik posisjon som knutepunkt for energileveranser mellom Europa og Asia. Landet gikk fra å være ansett som et demokrati vernet av

militæret («guarded democracy») til å være en vellykket handelstat.⁵

I takt med den økonomiske veksten, vokste også daværende statsminister Erdogans personlige popularitet i den arabiske verden. Erdogans “ett-minuttstale” i Davos i 2009, der han offentlig kritiserte Israel for Gaza-krigen, gjorde ham til en helt i arabiske øyne. Talen satte også spørsmålstegn ved Tyrkias forhold til Israel. Dette forholdet ble ytterligere svekket etter det israelske Mavi Marmara-angrepet i 2010, som for alvor sementerte AKPs forpliktelse til Palestina-saken. AKPs vending mot Midtøsten, et forsøk på å definere Tyrkia som en regional leder, utløste også en rekke bekymringer: Var Vesten i ferd med å “miste Tyrkia”.⁶ Forholdet til Irak var preget av AKPs relasjoner til den sunnimuslimske forretningseliten, noe som resulterte i kritikk fra Iraks daværende sjiamuslimske statsminister Nuri al-Maliki. Han anklaget Tyrkia for å øke sekteriske spenninger i landet.⁷ Forholdet til kurderne i Nord-Irak var basert på pragmatiske, økonomiske interesser der Tyrkia var Nord-Iraks største eks-terne handelspartner.⁸

STØTTE TIL BRORSKAPET

Da den arabiske våren brøt ut i 2011 var AKP-regjeringen lite engasjert i utviklingen i Tunisia (der det ikke fantes tyrkiske, økonomiske interesser), men da Egypt, regionens historiske stormakt, sto for tur, ga Tyrkia tidlig sin støtte til revolusjonen. Erdogan appellerte direkte til president Mubarak på Al Jazeera og anmodet ham om “å høre på folkets ønsker”.⁹ Tyrkias støtte til Det muslimske brorskapet i Egypt var mulig gjort av en felles ideologisk forståelse som tidlig styrket relasjonene mellom regionens to nøkkelmakter (*pivotal powers*). Libya ble den første virkelige utfordringen til AKPs “null naboproblem”-politikk. Tyrkia hadde betydelige investeringer i landet (15 milliarder dollar), men også 25 000 tyrkiske

arbeidere på plass i Libya gjorde at regjeringen nølte med å støtte FNs resolusjon 1973. En tilleggsfaktor var frykten for vestlig bakkeintervensjon, spesielt etter USAs mislykkede krig i Irak. Tyrkia påtok seg en varslerrolle som den eneste muslimske makten i NATO.¹⁰

Før Libya-krigen hadde Tyrkias kombinasjon av økonomisk dynamisme og identitetspolitikk (som en moderat muslimsk og sekulær stat) fremmet Tyrkia som et eksempel til etterfølgelse. Dette gjorde at AKP-regjeringen tilnærmet seg

Tyrkia søker seg nå mot den såkalte sunnialliansen – en koalisjon av ti stater ledet av Saudi-Arabia.

Syria-krisen med selvilliten til en regional makt. Før opprøret var et faktum, hadde Tyrkia forsøkt å bryte Syrias isolasjon og normalisere forholdet mellom Vesten og Syria. Assad-regimet så forholdet med EU-kandidaten Tyrkia som en bro til Europa.¹¹ I tillegg foretok Tyrkia et meklingsforsøk mellom Israel og Syria over Golan-høyden i 2008–2009, noe som tok slutt da Tyrkia offentlig kritiserte Israels krigsføring i Gaza.¹² I USA håpet man at Tyrkias *rapprochement*-strategi når det gjaldt Syria ville svekke sistnevntes bånd til Iran, mens Tyrkias interesse var å forsikre seg om at syrisk støtte ikke ble gitt til den kurdiske opprørsbevegelsen PKK. Til tross for det gode personlige forholdet dem imellom, mislyktes statsminister Erdogan i forsøket på å overbevise Syrias president Bashar al-Assad om å gjennomføre vesentlige reformer som kunne ha forhindret konfliktutbruddet i 2011. Assads avslag var et diplomatisk og personlig nederlag for statsminister Erdogan, som feilberegnet sin egen innflytelse på Assad. Dette førte til en Syria-politikk som ble særdeles fokusert på å undergrave Assad-regimet.

Blant annet ble dette gjort ved å støtte opposisjonen, gi tilflukt til tjenestemenn fra den Frie syriske armé (FSA), og mer kontroversielt, ved å i det stille bevæpne grupper som kjempet mot regimet, fra FSA til Jabhat al-Nusra – en sunniekstremistisk gruppe med tilknytning til al-Qaida.¹³ Kontroversen vokste når det ble avdekket i tyrkisk presse at noen av våpnene til militante islamister ble levert under dekke av humanitær hjelp til Syria.¹⁴ Tyrkia hadde blitt kritisert i lengre tid for at den 900 kilometer lange grensen fungerte som et krysningspunkt også for våpen og utenlandske krigere, ikke bare bistand.

Den tyrkiske regjeringens støtte til sunnimuslimske militante i Syria kan analyseres fra et bredere geopolitisk perspektiv med særlig vekt på fremveksten av Saudi-Arabia som en regional leder for sunni-alliansen. En utskifting i makt-eliten i Saudi-Arabia i 2015 og et påfølgende ønske om å samle regionens sunni-aktører, virker forlokkende på AKP-regjeringen, som sliter med en mislykket Syria-politikk. Saudi-Arabias nye utenrikspolitiske standpunkt er stadig mer uavhengig av USA, og akter å fylle tomrommet etter Egypt og Tyrkia, regionens tidligere nøkkelmakter, som nå begge er opptatt av internpolitisk uro. I mars 2015 gjorde Erdogan et besøk til den nylig kronede kong Salman bin Abdulaziz av Saudi-Arabia og de to inngikk en avtale om et samarbeid i Syria.¹⁵ Til gjengjeld lovet Tyrkia sin støtte til Saudi-Arabias operasjon mot Houthi-opprørerne i Jemen, og befestet dermed sin posisjon som en strategisk partner i kampen for å motvirke Irans regionale innflytelse. Ved slutten av året var det bilaterale militære samarbeidet mellom Tyrkia og Saudi-Arabia stryket med en avtale for å utvikle et strategisk samarbeidsråd (Strategic Cooperation Council), og i februar 2016 sendte Saudi-Arabia (og De forente arabiske emirater) flyvåpen til Incirlik-basen i det sørøstlige Tyrkia.¹⁶

Det rivaliserende forholdet mellom Tyrkia og Saudi-Arabia er i endring. Inntil nylig har Tyrkia, som en demokratisk muslimsk stat under AKPS ledelse, representert et alternativ til den saudiarabiske modellen. Tyrkia og Saudi-Arabia betraktet også de folkelige opprørerne i Midtøsten med motstridene tilnærminger. Mens Tyrkia profilerte seg tidlig som en forkjemper for folkets røst, har Saudi-Arabia iaktatt omveltningene i den arabiske verden med frykt for sitt eget regimes stabilitet og geopolitiske sikkerhet. Slik forklarer den saudiarabiske analytikeren Abdulmajeed al-Buluwi det: "Mens AKP-regjeringen i Tyrkia mener at islam og demokrati ikke er gjensidig utelukkende og søker å fremme disses kompatibilitet med konservative islamske bevegelser i Midtøsten, lyder saudis-islamsk retorikk at demokratiet er et inngrep i religionens kjerne."¹⁷ Sunni-sunni konflikten blir dermed en idékamp i den muslimske verden.¹⁸ Det er en kamp Saudi-Arabia, vokteren av Mekka og Medina, de to helligste stedene i den islamske verden, har behov for å vinne.

Tyrkia, som har sett sine regionale maktaspirasjoner bli begravd i en mislykket Syria-politikk, søker seg nå mot den såkalte sunnialliansen – en koalisjon først samlet på Den arabiske ligas møte i Kairo i slutten av mars 2015. Koalisjonen består av ti stater, ledet av Saudi-Arabia.¹⁹ Gitt forskjellene i Tyrkia og Saudi-Arabias visjoner for Midtøsten, og mellom deres regionale støttespillere, kommer samarbeidet som en overraskelse. Siden opptøyene startet i 2011 har Saudi-Arabia vært kritisk til Tyrkias forhold til Det muslimske brorskapet fordi sistnevnte forfekter politisk islam med mulighet til å mobilisere massene.²⁰ Dermed var kongedømmet lettet da den egyptiske presidenten og lederen for Brorskapet i Egypt, Muhammad Morsi, ble avsatt av militæret i 2013. Svekkelsen av Brorskapet til tross, Saudi-Arabia la dem på sin liste over terror-

organisasjoner i mars 2014, med forbud mot deltagelse i, eller støtte for, deres nettverk.²¹ På den andre siden har Erdogan vært kritisk til saudiarabisk støtte til den egyptiske hæren, til dels basert på de tyrkiske islamist-partienes kamp mot hærens innflytelse i Tyrkia.

Alliansen med Saudi-Arabia muliggjøres nå på grunn av endringer i Saudi-Arabias utenrikspolitikk, og da hovedsakelig en mer forsonlig tilnærming til Det muslimske brorskapet og Hamas. Et tegn på dette var Hamas-besøket til Saudi-Arabia i juni 2015 der Hamas-delegasjonen, med representanter fra Tyrkia og Egypt, hadde møter med Saudi-Arabias ledere, inkludert kong Salman bin Abdulaziz, kronprins Muhammad bin Nayef og forsvarsminister Muhammad bin Salman.²² Andre nøkkelledere tilknyttet Brorskapet, blant annet Rached Ghannouchi fra

Generelt er regjeringens Syria-politikk svært upopulær. 63 prosent av befolkningen er mot den.

Tunisias Ennahda-parti og Hammam Saeed fra Det muslimske brorskapet i Jordan, har også funnet veien til Saudi-Arabia siden sommeren 2015. [I Jemen ble Nayef al-Bakri fra Islah, et parti som står nær Brorskapet, guvernør i nøkkelbyen Aden etter Saudi-Arabias seier der.²³]

For Saudi-Arabia fungerer en sekterisk utenrikspolitikk som en konsoliderende kraft som bidrar til å legitimere regimets posisjon.²⁴ Forsøk på å begrave stridsaksen med Brorskapet og Hamas forklares som en nødvendig kursendring for å motvirke Irans makt i regionen ved å samle sunni-muslimske aktører i et felles politisk og militært samarbeid. Konsekvensene av en sekterisk utenrikspolitikk blir for Tyrkia helt motsatte. Tyrkias utenrikspolitikk under tidligere

AKP-regjeringer var en pragmatisk kombinasjon av økonomiske interesser og identitetspolitikk. AKP fremmet et regionalt eksempel til etterfølgelse: Foreningen av islam, en liberal økonomi og demokrati. Den regionale suksessen styrket AKPs anseelse internasjonalt og deres legitimitet hjemme. En "sunnifisering" av utenrikspolitikken derimot, som følge av Tyrkias håndtering av Syria-krisen, gjør at landet risikerer negative følger både på hjemmebane og utenfor landets grenser.

INTERNPOLITISKE UTFORDRINGER

Siden krigen i Syria brøt ut, har Tyrkia tatt imot 2,7 millioner flyktninger gjennom en «åpen dør»-politikk.²⁵ Tyrkias humanitære rolle har blitt godt mottatt av det internasjonale samfunnet og omtalt som et beundringsverdig humanitært engasjement.²⁶ EU undertegnet i mars 2016 en avtale med Tyrkia som gjør landet til et viktig ledd i å begrense flyktningstrømmen til Europa – noe europeiske politikere har gått inn for i et forsøk å motarbeide fremveksten av høyre-ekstremisme i Europa.²⁷

Men AKPs humanitære politikk har liten støtte i Tyrkia og har økt spenningene internt i landet. Generelt er regjeringens Syria-politikk svært upopulær: En meningsmåling publisert i august 2015 viser til at 63 prosent av tyrkerne er mot regjeringens Syria-politikk. Til og med blant AKPs velgere er misnøyen høy, 58 prosent.²⁸

De negative internpolitiske kostnadene ved en sekterisk utenrikspolitik er betydelige i et land med flere minoritetsgrupper, som alevier, alawitter og kurdere. Selv om motivasjonen bak hver gruppes motstand varierer, er det en tendens til å gruppere den politiske posisjonen til de tre folkegruppene sammen, fordi deres motstand mot AKPs Syria-politikk er den samme. Men deres distinkte posisjoner bør analyseres hver for seg for å forstå hvordan de preger internpolitikken i landet.

Tyrkiske alevier, som utgjør rundt 10–15 prosent av Tyrkias befolkning, er imot "sunnifisering" av Tyrkias utenrikspolitik, fordi det marginaliserer og devaluerer uttrykk for alevienes religiøse identitet internt ved å presentere Tyrkia som en homogen sunni-stat. Dette øker polariseringen langs sunni-alevi-skillet i Tyrkia. Gezi-opptøyene i 2013 var et tydelig tegn på alevi-misnøyen i Tyrkia. Et av de slående aspektene ved demonstrasjonene var den høye andelen alevier som var til stede, noe som tallene over de drepte også tydelig viste – alle var alevier. En kontroversiell politirapport utgitt i november 2013 konstaterte at 78 prosent av de som ble tatt i forvaring var alevier. (Kontroversen lå i den religiøse profileringen utført av sikkerhetsstyrkene.²⁹) Kurdiske alevier deler frykten for polarisering, og i tillegg er etnisitet en forsterkende faktor, de har et slektskap med kurderne i Syria og Irak. Tyrkiske alawitter er derimot mer utadrettet. De er imot Tyrkias anti-Assad-politikk og dens implikasjoner for fremtiden til deres etniske slekt, de syriske alawittene.

Men den største negative følgen av AKPs støtte til sunnimuslimske militante i Syria har vært i utviklingen av det kurdiske spørsmålet i Tyrkia. Selvmordsbomben som gikk av i Suroç den 20. juli 2015, drepte 32 aktivister fra Føderasjonen for sosialistungdomsorganisasjoner (Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonunun – SGDF), og var begynnelsen på slutten for den allerede skjøre fredsprosessen fra 2012 mellom Tyrkia og Kurdistans arbeiderparti (Partiya Karkerên Kurdistanê – PKK). Aktivistene var samlet i Suroç for å bidra til gjenoppbyggingen av Kobani, byen som var fronten mot den såkalte Islamske stat (IS) høsten 2014, og der de syriske kurderne forsvarte byen fra bakken mens USA gjennomførte luftangrep. Den unge selvmordsbombere, en etnisk kurder med sympatier til IS, klarte med sin gjerning å tydeliggjøre Tyrkias rolle som en part i Syria-krigen.

Sannheten er at Tyrkias kurdere over lengre tid har vært kritisk til AKPs Syria-politikk. Borgerkrigen i Syria og utviklingen av kurdiske selvstyreområder har slettet grensen mellom syriske og irakiske kurdere nordøst i landet. Styrkingen av den kurdiske posisjonen regionalt er et “rødt flagg” for Tyrkia. Dette var tydelig da AKP stilte seg tilbakeholdne til å åpne for at kurdiske peshmerga-styrker kunne passere inn i kurdisk-kontrollerte Kobanî i september-oktober 2014 for å beskytte lokalbefolkningen fra IS. AKPs holdning gjorde at den tyrkiske regjeringen ble sett på av kurdere som medvirkende til beleiringen av byen. Dette resulterte i protester fra kurdisk ungdom, og kamper mellom ungdommene og politiet førte til 14 dødsfall og økte spenninger i Tyrkia. Til tross for den pågående fredsprosessen mellom regjeringen og PKK, oppfordret Tyrkias største pro-kurdiske parti, Folkets demokratiske parti (Halkların Demokratik Partisi – HDP) til gateprotester “mot ISIS’ angrep og AKPs holdning til Kobanî”.³⁰ Den fengslede lederen for PKK, Abdullah Öcalan, advarte at å tape Kobanî betyr slutten på fredsprosessen.³¹

Kurdisk solidaritet i kampen mot IS har gjenopprettet den kurdiske saken som et sikkerhets-spørsmål om kurdisk uavhengighet i Tyrkia. AKP sidestiller PKK og IS som trusler mot nasjonal sikkerhet. Dette var tilfelle selv da den tyrkisk-kurdiske fredsprosessen pågikk. Denne oppfatningen ble tydeliggjort da det tyrkiske parlamentet stemte, den 2. oktober 2014, for å tillate tyrkiske soldater å krysse den sørlige grensen til Syria, på grunn av “risiko og trusler mot vår nasjonale sikkerhet.” Selv om handlingen syntes å være spesielt rettet mot IS, var det PKK som var hovedbegrunnelsen.³² I lovteksten nevnes ikke IS, men henviser heller til trusselen fra PKK. Noen dager senere, understreket president Erdogan dette ved å konstatere: “IS og PKK er det samme”.³³

IS-selvmondsbomberen brakte kampen i Kobanî, mellom IS og syriske kurdere, til Tyrkia. De påfølgende hendelsene satte en effektiv stopper for fredsprosessen og gjorde at konfrontasjonene mellom PKK og staten igjen blusset opp. Mer illevarslende: Rett etter Suroç-bombingen anklaget det liberale pro-kurdiske partiet HDP staten for ikke å ha beskyttet sine kurdiske borgere. For å sitere lederen Demirtas: “Vårt folk, våre politiske institusjoner, frivillige organisasjoner, kommuner [...] bør utvikle sine egne sikkerhetstiltak.” Med andre ord ble statens beskyttelse ansett som gjeldende kun for sunnimuslimske tyrkere, noe som i praksis fristilte kurdiske borgere fra deres lojalitet til staten.

IRAN OG SAUDI-ARABIA

Det er ikke bare de internpolitiske konsekvensene som regjeringen må ta hensyn til. Den gradvise “sunnifisering” av Tyrkias utenrikspolitikk når det gjelder Syria, stiller Tyrkia mot Iran og dets forsøk på å beholde sin sjiamuslimske innflytelse på Assad-regimet i Syria, Hizbollah-bevegelsen i Libanon og Houthi-opprøret i Jemen. utfordringen for Tyrkia vil være å balansere sin allianse med Saudi-Arabia mot sine betydelige økonomiske interesser i Iran. Deltagelse i den sunnimuslimske alliansen skaper dermed en friksjon mellom realpolitikk og ideologi for Tyrkia.

Atomavtalen som ble signert i juli 2015 mellom Iran og stormaktene i FNs sikkerhetsråd og Tyskland (de såkalte P5+1) vil tre i kraft i 2016 hvis den, som forventet, får gjennomslag i den amerikanske Kongressen. Allerede nå forsterker dette Irans regionale rolle og øker maktkampen mellom Iran og Saudi-Arabia. Den geopolitiske realiteten satt til side, avtalen er gode nyheter for Tyrkia som kan benytte seg av de økonomiske fordelene i en tid der Tyrkias eksportbaserte økonomi har vært preget av den regionale omveltningen. Fra 2012 til 2014 ble tyrkisk eksport til Iran mer enn halvert

fra 10 til 4 milliarder dollar. Opphøret av sanksjonsregimet mot Iran vil gjenåpne mulighetene for bilateral handel, noe som vil bli ytterligere styrket de neste årene grunnet en fordelaktig handelsavtale (Preferential Trade Agreement) som de to landene signerte i august 2014.³⁴

Muligheten for å returnere til et bedre økonomisk samarbeid, slik det var tidligere, er forlokkende for Tyrkia. Etter at AKP-regjeringen kom til makten i 2002, opplevde Tyrkia og Iran en forbedring av de bilaterale relasjonene. I hovedsak var dette drevet av Tyrkias ønske om å finne nye markeder for deres små og mellomstore bedrifter, de “anatoliske tigrene” nevnt ovenfor. Disse utgjør en betydelig velgermasse for Erdogans AKP. Under AKPs første to perioder steg handelen mellom de to landene fra 1,3 milliarder dollar i 2002 til 10 milliarder i 2008. I tillegg ble Iran et viktig ledd i Tyrkias energipolitikk, både som leverandør av naturgass og som en del av Tyrkias fremtidige planer om å legge gassledninger for å eksportere iransk gass til Europa (Nabucco-prosjektet).³⁵ Det stadig viktigere handelsforholdet mellom Tyrkia og Iran gjorde at Tyrkia i 2009 anerkjente det omdiskuterte valget av president Mahmoud Ahmadinejad, og avsto fra å kritisere regjeringens brutale undertrykkelse av reformbevegelsen – en rak motsetning til Tyrkias holdning til folkeopprøret i Den arabiske våren to år senere. Iran på sin side, drar nytte av bedre økonomisk samarbeid for å tiltrekke seg investeringer i energisektoren som har lidd under sanksjonsregimet. Gitt de gjensidige fordelene kan Tyrkias nåværende tilnærmingpolitikk mot Saudi-Arabia, Irans regionale rival, virke paradoksalt fra et økonomisk perspektiv.

Dette til tross, det er mye som tyder på at pragmatiske argumenter vil overvinne de ideologiske motsetningene. Ifølge Karabekir Akkoyunlu er forholdet mellom Tyrkia og Iran forankret i en historie som strekker seg tilbake til 1639, da

Kasr-1 Sirin-traktaten (også kjent som Zuhab-traktaten) avsluttet konflikten mellom de to statene og omdefinerte deres relasjoner som naboer.³⁶ Siden den tid, og til tross for territorielle konflikter, har ikke grensen mellom det moderne Iran og Tyrkia forandret seg. Dette peker på en felles forståelse og respekt for hverandre som alternative maktsentre. Akkoyunlu påstår at relasjonen er basert på to hovedpunkter: (1) Geopolitikk, samarbeidet mellom de to landene er avhengig av en balanse i deres felles og motstridende interesser, og (2) en felles forståelse for stats- og byråkratikultur som et resultat av århundrer med interaksjon.³⁷ Dette hindrer at forholdet forverres til et nivå med åpen konflikt.

Det var realpolitiske hensyn som gjorde at Erdogan foretok et anstrengt besøk til Iran i april 2015, like etter at rammeverket for Irans atom-

Det var realpolitiske hensyn som gjorde at Erdogan foretok et anstrengt besøk til Iran i april 2015.

avtale var på plass, og en måned etter Tyrkias tilslutning til sunni-alliansen. I forkant av reisen skrev 65 iranske parlamentarikere et brev til den iranske presidenten Hassan Rouhani med en anmodning om å kreve en unnskyldning fra Erdogan for hans kritikk av Irans regionale politikk. Andre ba Rouhani avlyse besøket. I sine kommentarer hadde Erdogan advart Iran mot å forsøke å “dominere regionen”.³⁸ På tross av dette ble han tatt imot av Rouhani, og gjensidige økonomiske behov gjorde at de to landene kom til en felles beslutning om å bekjempe terrorisme, øke handelen og samarbeide på områder som helse- og klimaspørsmål. Ifølge The Wall Street Journal har Tyrkia som mål å tredoble den bilaterale

handelen, opp til 35 milliarder dollar, innen 2016. Det mest ekstraordinære øyeblikket var uten tvil da de to presidentene, avbildet hånd i hånd, ytret et felles ønske om regional forsoning, og Rouhani konstaterte at begge landene var på samme side angående behovet for en slutt på krigføringen i Jemen.³⁹

KONKLUSJON: SUNNIMUSLIMSKE PREFERANSER

I de senere årene har omveltningene i Midtøsten skjedd uten en tydelig ledelse fra USAs side. Dette gir regionale makter større handlingsrom til å følge egne nasjonale interesser i pågående konflikter. Denne situasjonen forsterker viktigheten av regionale allianser. I Tyrkia har AKP-regjeringen valgt en intervensjonistisk, regional utenrikspolitikk ført på sektoreriske linjer som følge av sin mislykkede Syria-politikk. Dette har betydelige konsekvenser for den internpolitiske stabiliteten, noe som den gjenopptatte kampen mot PKK viser med tragiske utfall. Til tross for dette er Tyrkias politikk fortsatt farget av pragmatiske økonomiske interesser som på sikt har muligheten til å påvirke utenrikspolitiske valg. Dermed gjennomgår Tyrkias utenrikspolitikk neppe en geopolitisk kursendring, men heller en kalibrering av mulighetene til å forme Midtøsten ut fra egne nasjonale interesser.

• f •

PINAR TANK er seniorforsker ved PRIO (The Peace Research Institute Oslo). Hovedfeltet hennes er Tyrkias innen- og utenrikspolitikk.

- 1 "National Security Strategy", The White House, februar 2015. https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf (11.09.15)
- 2 Cook, J.: "Why Leading from Behind in the Middle East is not enough" The National Interest, 27. april 2015. <http://nationalinterest.org/feature/why-leading-behind-the-middle-east-not-enough-12729> (31.08.15)
- 3 Tank, P.: "Turkey as an international mediator: Opportunities and pitfalls, with special reference to Norway", Norwegian

Peacebuilding Resource Center Report, juli 2011. http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/91e68547a550a5c3eaf0ff3ad5dbe07d.pdf (11.09.15)

- 4 Gavin, J.: "Policy in Turkey drives trade with Middle East", I MEED, 2. juli 2012. <http://www.meed.com/supplements/2012/turkey-and-the-middle-east/policy-in-turkey-drives-trade-with-middle-east/3143297.article> (30.08.15)
- 5 Kirişçi, K.: "The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state", i New Perspectives on Turkey, vol. 40, nr. 1, 2009, s. 29–57.
- 6 Zand, B.: "The Anatolian Tiger: How the West is losing Turkey", i Der Spiegel, 15. juni 2010, <http://www.spiegel.de/international/world/the-anatolian-tiger-how-the-west-is-losing-turkey-a-700626.html> (1.08.15)
- 7 "Problems with the neighbours", i The Economist 28. januar 2012 <http://www.economist.com/node/21543591>
- 8 "Trade and Industry", Kurdistan board of investment net side, http://www.kurdistaninvestment.org/trade_industry.html (01.10.15)
- 9 "Turkish PM backs Egypt protestors", i Al Jazeera 1. februar 2011, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/201121115128839350.html> (20.08.15)
- 10 Ennis, C.A. and Momani, B.: "Shaping the Middle East in the Midst of the Arab Uprisings: Turkish and Saudi foreign policy strategies," i Third World Quarterly, vol. 34, nr. 6, 2013, s.1135
- 11 Larrabee, S.F.: "Turkey's new geopolitics", Survival, vol. 52, nr. 2, 2010.
- 12 Tank, P.: op. cit.
- 13 Butler, D.: "Turkish Officials Confirm Pact with Saudi Arabia to Help Rebels Fighting Syria's Assad", i Huffington Post, 5. juli 2015. http://www.huffingtonpost.com/2015/05/07/turkey-saudi-arabia-syria-rebels-pact_n_7232750.html (20.08.15)
- 14 Bacchi, U.: "Turkey: Erdogan demands life in jail for Cumhuriyet editor over Syrian weapons report", i International Business Times, 3 June 2015, <http://www.ibtimes.co.uk/turkey-erdogan-demands-life-jail-cumhuriyet-editor-over-syrian-weapons-report-1504304> (11.09.15)
- 15 Tastekin, F.: "Turks fear Saudi Alliance will drag country into Syria" i Al-Monitor, 8. mai 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/turkey-saudi-arabia-partnership-a-war-chant.html#ixzz3iQLizOr4> (10.08.15)
- 16 Det var allerede stasjonert flyvåpen fra USA, Storbritannia og Frankrike ved Incirlik-basen. Tokyay, M.: "Military moves: Turkey and Saudi Arabia close ranks on Syria", i Al Arabiya English, 17 February, <http://english.alarabiya.net/en/perspective/analysis/2016/02/17/Military-moves-Turkey-and-Saudi-Arabia-close-ranks-on-Syria-.html> (02.05.16)
- 17 al-Buluwi, A.: "The Saudi-Turkey cold war for Sunni

- hegemony", i Al-Monitor, 1. april 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/04/saudi-arabia-turkey-muslim-brotherhood-sunni-middle-east.html#ixzz3kybnFp5A> (10.09.15)
- 18 Ibid.
- 19 Taylor, G.: "Arab League to forge NATO like alliance of Sunni powers", i The Washington Times, 29. mars 2015, <http://www.washingtontimes.com/news/2015/mar/29/arab-league-to-forge-nato-like-military-alliance-o/?page=all>. (15.08.15)
- 20 Idis, S.: "Turkey locked in regional rivalry with Iran, Saudi Arabia", i Al-Monitor, 20. mai 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/05/turkey-iran-saudi-arabia-odds-region.html#ixzz3kyXcPfbS> (03.09.15)
- 21 Dickinson, E.: "Saudi Action puts Muslim Brotherhood in Kuwait on spot", i Al Monitor, 10. mars 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/muslim-brotherhood-kuwait-saudi-terror.html#ixzz3l9dGeYQt> (03.09.15)
- 22 Ibish, H.: "Saudi Arabia's New Sunni Alliance", i New York Times, Opinion pages, 31. juli 2015, http://www.nytimes.com/2015/08/01/opinion/hussein-ibish-saudi-arabias-new-sunni-alliance.html?_r=0 (10.09.15)
- 23 Ibid.
- 24 Ennis and Momani, op.cit., p. 1128
- 25 Dette tallet er fra 11. april 2016, Regional Refugee and Resilience Plan (3RP), "Syrian Regional Refugee Response", <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>. (02.05.16)
- 26 Binder, A and Erten, C.: "From Dwarf to Giant: Turkey's Contemporary Humanitarian Assistance," i Global Public Policy Institute, oktober 2013, <http://www.alnap.org/resource/9153> (16.08.15)
- 27 Tank, P. and Jumbert Gabrielsen, M.: "Flyktningavalen mellom Tyrkia og EU er kostbar: Særlig for flyktningene" i Aftenposten kronikk, 26. mars 2016, <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Flyktningavtalen-mellom-EU-og-Tyrkia-er-kostbar---sarlig-for-flyktningene-8404321.html> (02.05.16)
- 28 Ergil, D.: "Turkey's Report Card on Syria", i Today's Zaman, 11. august 2015, http://www.todayszaman.com/columnist/dogu-ergil-1/turkeys-report-card-on-syria_396219.html (15.08.15)
- 29 Stump, A.K: "Alevizing Gezi", i Jadaliyya ezine, 26. mars 2014, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/17087/alevizing-gezi> (02.03.15)
- 30 "14 dead in Turkey as Kobane brings pro-Kurdish protesters to streets", i Middle East Eye, 7. oktober 2014, www.middleeasteye.net. (02.03.15)
- 31 For more on the Kurdish peace process, see Tank, P.: "Between Turkey's AKP and the Gülen movement: Perspectives on the Kurdish peace process", IKOS Report 3:2013, Department of Culture Studies and Oriental Languages, University of Oslo.
- 32 Karaveli, H.: "Kobani and the future of Turkish democracy", i Foreign Affairs, 8. oktober 2014.
- 33 Ibid.
- 34 Cetingulec, M.: "Turkey, Iran sign trade agreement as mistrust lingers", i Al-Monitor, 20. august 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/fr/originals/2014/08/turkey-iran-trade-export-import-tariffs-natural-gas.html> (09.09.15)
- 35 Ifølge statistikk fra Tyrkias Departement for energi og naturressurser, for 2008, importerte Tyrkia 97 % av sin gassforsyning, med Russland og Iran som hovedleverandører.
- 36 Akkoyunlu, K.: "Turkey's Iranian conundrum: A delicate balancing act" i *Another Empire? A decade of Turkey's Foreign Policy under the Justice and Development Party*, Öktem, K., Kadioglu, A., Karli, M. (red.), Istanbul, Istanbul Bilgi University Press, 2012, s. 259–279.
- 37 Ibid, s. 262.
- 38 Özerkan, F. (2015), "Erdogan says Iran visit still on despite 'domination' row", i Agence France-Press, 30. mars 2015, <http://news.yahoo.com/erdogan-says-iran-visit-still-despite-domination-row-172246793.html> (09.10.15)
- 39 Peker, E.: "Turkish President seeks stronger economic ties on state visit to Iran", i Wall Street Journal, 7. april 2015, <http://www.wsj.com/articles/turkish-president-on-state-visit-to-iran-seeking-closer-economic-ties-1428411176> (09.09.15)